

Záró beszámoló (2012. 04. 01. – 2017. 12. 31.)
K100717 Funkcionális kognitív nyelvészeti kutatás

A záró beszámoló két részben összegzi a kutatás eredményeit: egyrészt az utolsó háromnegyed évről ad összefoglalást, másrészt bemutatja a teljes projekt fő tevékenységeit és eredményeit.

1. A kutatás utolsó háromnegyed évében a legfontosabb fejlemények az alábbiak voltak.

1.1. A kutatás a megszokott módon tartotta megbeszéléseit. A műhelymegbeszélések témája volt az Osiris Nyelvtan kiadói szerkesztői műveleteinek a megvitatása, a kézirat egyes részleteinek a véglegesítése, a szedés és a tördelés végső formába öntése, végül a teljes munka véglegesítése és imprimálása. Az Osiris Nyelvtan 1152 nyomtatott oldalon lett tipográfiailag és nyomdailag előállítva. A kötet 2018 elején jelent meg.

1.2. A kutatócsoport az időszzerű, esedékes feladatok meghatározását, kijelölését a tárgyévben is megtette, a feladatok elvégzése keretében a projektbeli kutatás továbbra is hangsúlyozottan irányult a) a szemantikai hálózatok, b) szintaktikai és szemantikai megfelelések, és c) szemantika és interszubsztivitás magasabb szintű összefüggéseire. A kutatás résztvevőinek publikációi és konferencia-részvételei kutatómunkájuk eredményeit mutatja be (l. a közlemények jegyzékét, valamint alább a 2017. évi nemzetközi konferencia-részvételek listáját).

1.3. A kutatócsoport 2017. év végén, illetve a tél folyamán megkezdte a jelen projekt utáni működésének megtervezését és megszervezését. A DiAGram Funkcionális kognitív nyelvészeti műhely a továbbiakban a Nyelvtan készítése és az elvégzett kutatások, az eredmények bemutatása során körvonalazódott új kérdések kidolgozására összpontosít. A kutatócsoport működésének középpontjában a közeljövőben az igei konstrukció áll, a prototipikus esetekre kidolgozott forma-funkció párok további vizsgálatával, különös tekintettel a nyelvi variabilitásra mind a fogalmi, mind a szerkezeti és a nyelvváltozati sokféleség vonatkozásában. A kutatócsoport belső témacsoportok szervezésével végzi a jövőben munkáját: egyes résztémákat kisebb csoportok dolgoznak ki, a teljes műhely rendszeres bevonásával, plenáris üléseken is megtárgyalva a kutatás állását. A kutatócsoport másik fő munkálata a közeljövőben az Osiris Nyelvtan angol nyelvű változatának az elkészítése.

1.4. Nemzetközi konferencia-részvételek 2017-ben

2017. márc. 10. Grammaire du discours en l'honneur de Jean-Marie Zemb. Université Paris-Est Créteil, Paris

- *Modrián-Horváth Bernadett*: Semantische Grundstruktur und die Markierung der Assertion im ungarischen Satz – Probleme der Analyse.

2017. ápr. 28. 3rd International Symposium on Figurative Thought and Language, Eszék.

- *Kuna Ágnes*: Conflict metaphors in health care (társ kutatók: Csupor Éva, Pintér Judit, Kaló Zsuzsa, Csabai Márta)

2017. ápr. 28. A tankönyvek szakmaisága, módszertani kérdései. A Variológiai kutatócsoport 7. nemzetközi tankönyvkutató szimpóziuma. Komárom, SJE.

- *Domonkosi Ágnes*: Szövegtípus és tudásátadás, avagy lehet(ne)-e tankönyv egy meseregény?

2017. ápr. 28. Synergien – 25 Jahre Germanistik und DAAD an der Philosoph-Konstantin-Universität Nitra, Nyitra.

- *Modrián-Horváth Bernadett*: Klammerstrukturen als prototypbasierte Kategorie.

2017. máj. 26-27. Magyar-balti finn kulturális nyelvi összevetések, Budapest.

- *Kugler Nóra – Jaakola, Minna*: Constructional schemas and the emergence of evidential meaning: The case of Hungarian and Finnish evidential adverbs

2017. jún. 6. Cognitive Futures in the Arts and Humanities, New York, Stony Brook University.

- *Simon Gábor*: Lyric versus Narrative Mind: Are There Any Differences?

2017. júl. 10–14. International Cognitive Linguistics Conference (ICLC-14), International Cognitive Linguistics Association and University of Tartu, Tartu.

- *Imrényi András*: Topic, anchoring, contextualization
- *Kugler Nóra*: From experience to inference.
- *Kugler Nóra – Simon Gábor*: Hungarian participle-noun compounds: the emergence of semantic schemas in constructionalization
- *Simon Gábor*: The Variety of Metaphorical Meanings of Hungarian Verbs
- *Tolcsvai Nagy Gábor*: Conceptualizing past: a fundamental change in Hungarian

2017. júl. 16-21. 15th International Pragmatics Conference, Belfast.

- *Dér Csilla Ilona*: “Discourse markers out of the blue?” The case of Hungarian *szerintem* ‘I think; to my mind’.
- *Domonkosi Ágnes*: V forms of address in Hungarian: their roles and metapragmatic evaluation
- *Laczkó Krisztina – Tátrai Szilárd*: “We haven’t done anything else for years” – Deictic operations of construing community in computer-mediated discourses
- *Kuna Ágnes*: The function of first person deictic elements in doctor-patient relations
- *Tátrai Szilárd – Veres-Guspiel, Agnieszka*: “Why don’t we close the window?” – On a specific virtual usage of WE

2017. okt. 3–4. 5th Conference on CMC and Social Media Corpora for the Humanities (cmccorpora17). EURAC Research, Bolzano.

- *Petykó Márton*: “You’re trolling because...” – A Corpus-based Study of Perceived Trolling and Motive Attribution in the Comment Threads of Three British Political Blogs.

2017. okt. 28. 15th Corpus Linguistics in the South Conference (CLS15). University of Cambridge, Cambridge

- *Petykó Márton*: The use of n-gram, collocation and keyword analysis to annotate linguistically marked motives attributed to trolls in the comment threads of British political blogs.

2017. nov. 30. Tudományos ülészak a poznani Adam Mickiewicz Egyetem magyar szaka megalapításának 25. évfordulója alkalmából, Poznan.

- *Ladányi Mária*: A jelentés szerepe a nyelvtanban és a nyelvten tanításában

2. A teljes kutatási időszak eredményei

2.1. A DiAGram Funkcionális nyelvészeti műhely K 100717 OTKA-pályázatában a kutatás fő célja a magyar nyelv funkcionális kognitív leírásában az elmélet és módszertan további adaptálása és egyes részleteinek a kidolgozása, módosítása, valamint a magyar nyelv egyes területeinek leíró kidolgozása az adott keretben. A kutatás kiinduló elméleti tételei a következők.

A funkcionális nyelvészet szerint

- A nyelvi rendszer kisebb és összetett elemeit a mindenkori beszélő nézőpontjából kell bemutatni, hiszen a mindenkori beszélő aktuális perspektívája alakítja a közlés nyelvi szerkezetét.
- A nyelvi kifejezéseket jellegzetes, gyakori közegükben kell leírni, nem önmagukban.
- A jelentés egyenrangú az alakkal (az alaktani, mondattani szerkezetekkel), sőt egyes magyarázatokban a jelentés elsődleges, a jelentésszerkezetekből erednek a morfológiai és szintaktikai szerkezetek.

A használat alapú nyelvtudomány alapelvei a következők:

- Szoros kapcsolat van a nyelvi szerkezetek és a szerkezetek megvalósulásai, a példányok között. A szerkezetek sémák, amelyek a megvalósulásokat kategorizálják.
- A gyakoriságnak nagy szerepe van: a gyakoriság az egyén szempontjából begyakorlottság, amely az egyéni nyelvi tudás mértéke; a gyakoriság a közösség szempontjából konvencionáltság, amely a nyelvi kifejezések, nyelvi szerkezetek közösség általi elfogadottságának mértékét adja meg.
- A produkció és a megértés integrált része a nyelvi rendszernek.
- A tapasztalat és a tanulás alapvető a nyelvelsajátításban.
- A nyelvi reprezentációk inkább emergensek, mint rögzített egységek.
- A nyelv elméletében és leírásában használati adatokra kell támaszkodni.

A funkcionális kognitív nyelvészet a nyelv komplexitására összpontosító élenjáró nyelvtudományi irányzat, amely szintézist kínál a tudásként felfogott nyelv (nyelvi rendszer) és a mind nagyobb mértékben feltárt nyelvhasználat kettősségére mint egységre a használat alapú nyelvleírás keretében, egyre erőteljesebben felhasználva a korpuszadatokat, a pragmatika és a megismeréstudomány eredményeire támaszkodva.

A projektbeli kutatás ezeket az elveket a leírásban hálózat rendszerű összefüggésekben szigorúan és következetesen alkalmazta, és segítségükkel a leírásban új nyelvi területeket tárt fel, illetve korábban elemzett nyelvi kategóriákat újraértelmezett, kibővítve, részletesebben és komplexebben írt le.

A magyar nyelv kognitív leírását a kutatás három, egymással szorosan összefüggő területen végezte:

- a) szemantikai hálózatok (egyres körülhatárolható, egyszerű és összetett nyelvi kategóriák, részletes kidolgozásban a főnév, az ige, a névutók, melléknevek, metaforikus kifejezések kontextuális kognitív szemantikája, a poliszémia a magyar lexikonban és a grammatikai elemek rendszerében, a temporalitás és az aspektus),
- b) szintaktikai és szemantikai megfelelések (a mondatszerkezetben érvényesülő, jelentésszervező szemantikai struktúrák: a protoállítás és az elemi magyar mondat háromdimenziós modellje, a mondat típusok használati alapú rendszerezése, a szórend, topik funkcionális függőségi leírása, az episztemikus lehorgonyzás)

- c) szemantika és interszubsztívítás (a morfológiai és szintaktikai szerkezetek szemantikai szerkezete és a megértett beszédhelyzet közötti dinamikus összefüggések, például a deixis, a szubsztívítáció, az igeidőváltás, az idézés).

Kiemelendő, hogy az elméleti keretből is eredően az egyes kutatási és leíró területek a kutatási műveletekben és azok eredményeiben szoros összefüggéseket mutatnak: megalapozottnak bizonyult és megerősítést kapott a kutatásban (i) a funkcionális nyelvészet fő tézise, amely szerint a jelentésnek egyenrangú és nem utólagos szerepe van a nyelvi szerkezetekben, a beszélői perspektíváltság meghatározó, (ii) a kognitív nyelvészet egyik kiindulópontja, a kontinuumelv (amely szerint nincsen meghatározó megkülönböztetés a grammatika és a lexikon között, a legegyszerűbb morfémák és a legbonyolultabb mondatok ugyanazon szemantikai elvek szerint épülnek föl), amennyiben a szemantikai elvek és a morfológiai, szintaktikai szerkezetek magyar nyelvbeli párhuzamainak részletes leírása új területeket nyitott meg a feltárt tudományos ismeretekben. Példát említve: az ige szemantikája (az inherens temporalitással, a sematikus figurákkal és az eseményszerkezettel) alapvető szerepet játszik a protoállítás, az elemi mondat szemantikai szerkezetének megkonstruálásában, a mondat függőségi viszonyainak kialakulásában, és ez a rendszerszintű séma csak a magyar véges (lehorgonyzott) igealak morfológiájával (sematikus mintázatával) együtt mutatható be a maga komplexitásában. Az ekképp a kutatásban következetesen alkalmazott elvek segítségével az empirikus vizsgálatokban formálódott ki az mondat háromdimenziós leírási modellje (az elemi jelent mondatbeli szintaktikai szerkezete, a mondat által leképezett beszédaktus jellege és a kontextualizáló műveletek hármasságában), amely leírási mód a hangtani, jelentéstani, alaktani és pragmatikai jellemzők konstruálási módjainak egységes, hálózat jellegű feltárásával vált teljessé. A kutatásnak az ilyen értelmű pontos körülhatárolása és iránykijelölése következik a) az elvégzett saját kutatási eredményekből, b) a nemzetközi szakirodalomban és a saját kutatásokban is időszerűen megfogalmazódó új kérdésirányokból, az ezekre adandó autentikus válaszok szükségességéből. A használati alapú, a szemantikai – morfoszintaktikai megfelelésekre építő funkcionális kognitív nyelvészet elméleti kerete, módszertana és a nyelvtani leírás közötti viszony a (magyar) nyelv teljesebb, nemzetközileg beágyazott bemutatását, továbbá a magyar nyelv teljesebb leírása révén a nyelvi ismeretek hatékonyabb oktatási és kulturális felhasználhatóságát eredményezte.

A kutatás során megtartott konferencia-előadások és publikációk a kutatási tervben megjelölt széles kutatási területet, annak részeit átfogják, szoros összefüggésben egymással hálózatot alkotnak. Az így megformálódó komplex kutatási eredmény a használati alapú funkcionális nyelvleírás jelenetős mennyiségű magyar nyelvi részletét kidolgozta, nyilvánosságra hozta. Ezáltal a kutatás a magyar nyelv leírásában új területeket tárt fel, új megállapításokat tett, korábban kutatott nyelvi szerkezetekről jelentősen bővítette a tudományos ismereteket. A funkcionalitás következetes alkalmazásával a forma–jelentés párok összefüggéseit, a nyelvi szerkezetek műveleti alapú működésének jellemzőit korábban nem tárgyalt módon részletezte a fent megnevezett területeken. A nyelvspecifikus kutatások hozzájárultak az elmélet és a módszertan általános ismerveinek további kidolgozásához, árnyaltabbá és a magyar nyelvre alkalmazhatóvá tételéhez.

A projekt a kutatási eredményeket tanulmányokban, monográfiákban és az Osiris Nyelvtanban tette nyilvánossá (a közlemények rovat 157 tételt tartalmaz). A kutatócsoport végül nem állított össze tanulmánykötetet a tematika sokrétűsége miatt, illetve a kutatás több résztvevője monografikus munkában mutatta be kutatási eredményeit (l. a 2.5. pontban). Továbbá az Osiris Nyelvtan 1130 szövegoldal a kutatás öt résztvevőjének munkáját tartalmazza; és bár ezeket a nagy fejezeteket részben előmunkálatokban közölték a szerzők a projekt ideje alatt is, maga az hat nagy fejezet (rész) adja a publikációk egyik fő részét.

Emellett kiemelendő a résztvevők előadásainak száma és minősége a nemzetközi konferenciákon: az éves beszámolókból összesen 65 nemzetközi, zsűrizett, külföldi konferencia-részvételtől adunk számot (az összes konferencia-részvétel száma 106). Ez a tényező a kutatócsoport kutatómunkájának az elfogadását, nemzetközi szakmai alátámasztását jelzi.

2.2. Az Osiris Nyelvtan a teljes projekt fő munkálata és eredménye. A leíró nyelvtan készítése során a következő jelentős munkafolyamatokat végezte el a kutatócsoport: a nyelvtan előmunkálatai, az elméleti és módszertani keretnek a magyar nyelvhez igazítása, a fölmerülő fő kérdések megformálása, megválaszolásuk kidolgozása, részkérdések tanulmányokban kidolgozása, az adatgyűjtés és -feldolgozás kipróbálása, próbafejzetek készítése. Mindeme kutatási munkafolyamatok a kutatócsoport teljes részvételével, a rendszeres megbeszéléseken az egyes résztvevők által benyújtott kéziratok, kutatási anyagok részletes és alapos megvitatásával történt. Az Osiris Nyelvtan mind elméleti keretében, mind módszertanában, szerkezetében és leíró kifejtéseiben a mai nemzetközi nyelvtudomány két meghatározó irányzata (formális és funkcionális) közül az egyikhez, a funkcionális, kognitív nyelvészethez csatlakozik. Ebben a keretben a jelen munka a magyar nyelvnek az első monografikus áttekintő leírása. A munka a nemzetközi elméleti és leíró szakirodalom részletes feldolgozása és adaptálása mellett a kutatócsoport, a szerzők saját kutatásai alapján készült, a nemzetközi konferencia-részvételek és publikációk révén nemzetközi diszkurzusban.

A munka a tervezettnél később készült el; ennek oka volt elsősorban az alaposra törekvés, az elméleti és módszertani innováció során jelentkező problémák megoldásának időigényessége, valamint a könyv kiadói szerkesztésének és tördelésének jelentékeny munkaszükséglete.

Az Osiris Nyelvtan a magyar nyelv rendszerét a funkcionális kognitív nyelvészet és a függőségi nyelvtan elméleti keretében és módszertanával mutatja be (Osiris Kiadó, Budapest. 1152 o. ISBN 978 963 276 291 3). Az Osiris Nyelvtan (i) használati alapú elvekkkel rendszer és használat egységében mutatja be a magyar nyelv grammatikáját, (ii) a leírásban a prototipikus és fontos rendszerelemek állnak a leíró figyelem előterében, a variabilitással és a nyelvi potenciállal együtt, (iii) a hálózat elvű, a használati alapú rendszer egyes elemei alakjukban és funkcióikban is összefüggenek, egyes elemek más és más nyelvi kifejezések részei lehetnek, egyes nagy elvontságú általános sémák különböző nyelvi kifejezések sémái lehetnek.

Az Osiris Nyelvtan a következő tudományelméleti elveket érvényesíti a leírásban:

- az elmélet és az empíria kölcsönviszonyát érvényesíti, az elméleti előfeltevések (például a megismerés és a nyelv kapcsolata, nyelvi rendszer és nyelvhasználat összefüggése) és az élő nyelvi adatok gyűjtése és leírása kölcsönösen hatnak egymásra, nem kizárólag deduktív és axiomatikus a nyelvreírása,
- a nyelvtudományban korábban is alkalmazott kategóriákat megvizsgálja és koherensen újraértelmezi,
- a kategorizációban figyelembe veszi a nyelvben érvényesülő prototípushatásokat és a variabilitást.

Az Osiris Nyelvtan nyelvreírásának hatókörére a következők jellemzők:

- használati alapú elvekkkel rendszer és használat egységében mutatja be a magyar nyelv grammatikáját;
- a nyelvtani leírás fő területei: hangtan, jelentésstan, alaktan, mondattan, pragmatika;
- a nyelvreírás egyes más területei (lexikológia, dialektológia és szociolingvisztika, szövegtan, stilisztika) részben beépülnek a fő fejezetek leírásaiba, a funkcionális kognitív nézőpontnak megfelelően, így kapcsolódási pontokat adnak azok másutt történő bemutatásaihoz;

- a Nyelvtan az általános magyar nyelvtani jellemzőket írja le, ahol ez lehetséges, a nyelvváltozatok szerinti variabilitásban elsősorban a prototipikus változatokat, ennek következtében a széles értelemben vett sztenderd nyelvváltozatot mutatja be, és nem törekszik előírásra.

A Nyelvtan a nyelvi rendszer teljességét a kognitív jellemzők és a prototípuselv alapján képezi le:

- a leírásban a prototipikus (legáltalánosabb használatú, leggyakoribb) és fontos rendszerelemek állnak a leíró figyelem előterébe, a használati lehetőségekkel, a variabilitással és a nyelvi potenciállal együtt;
- a szerkezetet és a funkciót egységükben tárgyalja;
- a nyelvi szerkezetek megalkothatóságát a valószínűség, a dinamikus szabályszerűség elve alapján vizsgálja, a nyelvi kifejezések megvalósítását vagy újítását a sémák rendszer szintű motiváltsága és gyakorisága szerint tartja valószínűnek, nem szabály és elemlista keretében írja le a nyelvet;
- általánosításokat hajt végre, az adatokból indul ki az általánosításban, azokat szembeesíti az elméleti előfeltevésekkel, és nem idealizálja (vagyis nem homogenizálja) az adatokat túlzóan;
- a kifejtő elemzésből következik a meghatározás, a prototípuselvű kategorizáció keretében, nem az elméletből deduktív módon levezetve;
- a Nyelvtan leíró kijelentések rendszere, a leírást szövegszerűen nem problematizálja, de tisztában van a visszakerdezhetőséggel.

A Nyelvtanban kidolgozott nyelvleírás szerkezetének fő jellemzője:

- hálózat elvű, a használati alapú rendszer egyes elemei alakjukban és funkcióikban is összefüggenek vagy összefügghetnek, egyes elemek más és más nyelvi kifejezések részei lehetnek, egyes nagy elvontságú általános sémák különböző nyelvi kifejezések sémái lehetnek;
- a nyelvleírás kiindulópontja egyszerre szerkezet- és jelentésközpontú.

A nyelvleírás időbelisége a Nyelvtanban:

- a Nyelvtan a jelenkori magyar nyelv rendszerét írja le;
- a jelen az elmúlt két-három évtizedre terjed ki, a Nyelvtan nem egyetlen feltételezett, kimerevített időpillanatban idealizálja és homogenizálja a magyar nyelvet;
- a leírás tartalmaz olyan elemeket, amelyek a rendszerben változásban vannak (ilyen maga a séma – megvalósulás viszony, továbbá például a gyakoriság, a grammatikalizáció, a jelentéskiterjesztés).

Adat- és forrásfajta a Nyelvtanban:

- a Nyelvtan különböző forrásokat használ fel adatgyűjtésre: (i) korpuszadatok (alkalmazott korpusz többek között: MNSZ, BEA, Kivi), (ii) korábbi szakmai gyűjtések, szótárak és leírások, (iii) saját gyűjtés, (iv) introspekció, szerzői intuíció;
- a Nyelvtan nem kizárólag korpusz-alapú grammatika, de ahol lehet, élő nyelvi korpuszadatokkal dolgozik.

A Osiris Nyelvtan a nyelvleírás és az olvasó viszonyában felhasználóbarát:

- érthetőségre törekszik, ennek érdekében az egyes kategóriákat meghatározza, elemzett példákkal bemutatja, szerkezeti és funkcionális szempontból egyaránt;
- a rendszer megismerését utalásokkal, összefoglalásokkal és kötetvégi áttekintéssel segíti.

Az Osiris Nyelvtan általános jellege:

- funkcionális kognitív és függőségi grammatika, használati alapú rendszerleírás.

Az Osiris Nyelvtan tartalma a fő fejezetek szerint (a részletes tartalomjegyzéket l. a jelen beszámoló végén, függeléként):

Bevezetés (Tolcsvai Nagy Gábor)
Hangtan (Markó Alexandra)
Jelentéstan (Tolcsvai Nagy Gábor)
Alaktan (Ladányi Mária)
Mondattan (Imrényi András, Kugler Nóra)
Pragmatika (Tátrai Szilárd)
Bibliográfia
Fogalomtár
Mutató

Lektorálta Pelyvás Péter, Laczkó Krisztina, Simon Gábor.

A kutatócsoport 2018. május 31-én felkért hozzászólókkal nyilvános workshopot rendez az Osiris Nyelvtan bemutatására. A kötet bemutatására sor kerül 2018. május 9-én az MTA I. Osztályának kiemelt könyvpublikációit bemutató rendezvényen.

2.3. A 2. évre tervezett nemzetközi konferencia *Construal and Grounding* címmel 2014. október 16–17-én lett megrendezve.

A konferencia központi témáját a Call for papers szövege a következőképpen foglalta össze.

The activation of archetypical concepts (of things, relations) and their integration in higher-order conceptualizations (e.g. of scenes) are mediated by schematic relational concepts, anchored to the ground in the conceived current discourse space. Grammatically speaking, the construal of nouns and verbs in the clause is effected by the use of grammatical elements, via grounding, in context. The main goal of the conference is to investigate, from a functional cognitive perspective, the semantic structure of grammatical elements and their combination with lexical elements in the clause; more generally, the constructional functions, pragmatic and discourse relations of grammatical and lexical elements. Descriptions of typologically rich (e.g. Uralic, Turkic and Slavic etc.) languages are especially, but by no means exclusively, welcome.

Grammatical and lexical elements form a continuum of symbolic units with varying degrees of schematicity. Elements on the grammatical end of the spectrum are also meaningful, and their combination with lexical elements has a semantic basis. The resulting complex semantic structures and linguistic units fulfil clausal functions in construing a scene (or situation), in many cases also in grounding, within the supporting context.

The theme of the conference allows both a function-to-form and a form-to-function approach, the former taking the conceptual structures to be expressed and the latter the morphosyntactic grammatical elements as its point of departure. Key topics include definiteness, case, modality, person/number, and tense, the relevant inflectional, derivational and other grammatical elements, and their combination with lexical and (semi)grammatical elements (e.g. auxiliary, preposition, preverb). All these have received in-depth characterizations in several strands of functional cognitive linguistics, including Langacker's Cognitive Grammar, Croft's Radical Construction Grammar, Bybee's morphology, Brisard's interpretation of grounding, and functional pragmatics. [...]

Ezt a tematikát koherensen és egyúttal különböző nézőpontokból kiválóan közelítette meg a négy plenáris előadás:

Frank Brisard (Universiteit Antwerpen): Epistemic issues in the interaction between tense and aspect

Tuomas Huomo (Turun yliopisto): Time, blending, and metaphors of motion

Laura Janda és Lene Antonsen (Universitetet i Tromsø): Possession in North Saami: Rich Morphology in Competition with an Analytic Construction

Péter Pelyvás (Debreceni Egyetem): The theory of epistemic grounding and Hungarian

A konferencián nemzetközileg elismert, kiemelkedő nyelvtudósok vettek részt, a négy felkért plenáris előadó, Frank Brisard, Tuomas Huumo, Pelyvás Péter és Laura Janda mellett például Maarten Lemmens, Ann Veismann. A 33 előadó 11 országból érkezett, és a magas színvonalú előadásokat igen tartalmas, élénk viták követték, további kutatásokra és tudományos diszkurzusra ösztönözve a résztvevőket. A konferencia elérte legfőbb célját: a központi témát és az ahhoz a felhívásban kapcsolt kérdéseket az előadások új kutatási eredményekkel, konvergáló elméleti és módszertani keretben tárgyalták, megerősítve a funkcionális kognitív nyelvleírás termékeny jellegét, gazdagodó eredményeit, nem utolsósorban a magyar nyelv leírásában is.

2.4. A kutatás részeként észt – finn – magyar közös kognitív nyelvészeti kutatást kezdeményezett és szervezett a projekt. A Cognitive Linguistic Perspectives on Finno-Ugric Languages (CoFuLa) projektvezetői (principal investigators): Tuomas Huumo (Turku), Renate Pajusalu (Tartu), Tiina Onikki-Rantajääskö (Helsinki), Gábor Tolcsvai Nagy (Budapest). A CoFuLa fő célja az észt, a finn és a magyar jelenkori nyelv komparatív és kontrasztív vizsgálata a kognitív nyelvészet elméleti keretében és módszertanával, meghatározott nyelvi területeken, például a temporalitás, az aspektus, a referencia és a deixis, az evidencialitás, a metafora, területén. A CoFuLa projekt a közös megbeszéléseken, workshopokon túl főképp egyéni publikációkban valósul meg. A CoFuLa projekt első három napos workshopját Helsinkiben tartotta 2012. szeptember 20. – 22. között. A workshop bemutatkozó plenáris üléssel kezdődött, 18 észt, finn és magyar nyelvész résztvevővel. A kutatási célok (összehasonlító kognitív leíró kutatások végzése a három nyelven) rögzítése után a munka tematikus csoportok megalakításával és első munkamegbeszélésükkel folytatódott, majd plenáris összegző megbeszéléssel zárult. A workshopon az OTKA pályázat részéről részt vett és előadást tartott Imrényi András, Kugler Nóra, Laczkó Krisztina, Tátrai Szilárd és Tolcsvai Nagy Gábor. További magyar munkatársak a későbbiekben csatlakoztak a munkálathoz. A projekt munkálatai folyamatosan zajlottak, a következő workshopra 2013. június 5. – 8. között Tartuban került sor, Tartuban az ugyanakkor, ugyanott rendezett kognitív nyelvészeti konferencián szimpóziumot szerveztünk az aspektus, a referencia és az evidencialitás témakörében. Workshopot tartott a CoFuLa 2014. október 15-én Budapesten, Turkuban (University of Turku, Finland) 2015. március 10-én, Helsinkiben 2017. február 10-én, valamint megbeszélést tartott a 14th International Cognitive Linguistics Conference helyszínén 2017. július 14-én. A CoFuLa projekt kétnapos önálló szimpóziumjavaslatát a 2020-ban Bécsben rendezendő 13. Finnugor Kongresszus (CIFU13) szervezőbizottsága befogadta (l. <https://cif13.univie.ac.at/programme/symposia/>):

B.1 Cognitive Linguistic Investigations in Finno-Ugric Languages

The symposium is organized by the CoFuLa (Cognitive Linguistic Perspectives on Finno-Ugric Languages) Project. The CoFuLa Project, founded in 2012, focuses on comparative and contrastive researches in present-day Estonian, Finnish and Hungarian languages in the theoretical framework of Cognitive Linguistics.

The main aim of the symposium is to demonstrate new theoretical, methodological and descriptive results in Finno-Ugric linguistics, from a functional cognitive viewpoint. On one hand, both the earlier publications, workshops and conference presentations of the project participants and the present proposal carry out researches on specific linguistic topics in the description of the Estonian, Finnish and Hungarian (and also other smaller Finno-Ugric) languages. On the other hand, there is a main concern on the general linguistic and typological aspects of the investigated topics, in adopting theoretical tenets as well as modifying them through language-specific and typological results. The most important theoretical starting points are: the conceptual, encyclopaedic nature of semantics, the continuum principle (between

lexicon and syntax), the usage-based character of the linguistic system, the cognitive basis of construal, and type and instantiation (grounding).

The main topics planned as sections of the symposium are:

Temporality, motion, aspect, metaphor

Reference, deixis, space

Evidentiality

Conceptualization patterns, ways of construal (in certain lexical and morpho-syntactic constructions)

Main organizer: Tuomas Huomo, University of Turku.
Co-organizers: Gábor Tolcsvai Nagy, ELTE University, Budapest; Renate Pajusalu, University of Tartu; Jaakko Leino, University of Helsinki; Tiina Onikki-Rantajääskö, University of Helsinki.

2.5. A kutatásban részt vevők legfontosabb monografikus könyvpublikációi:

Imrényi András: *magyar mondat viszonyhálózati modellje*. Nyelvtudományi Értekezések 164. Budapest: Akadémiai Kiadó. 2013.

Kugler Nóra: *Megfigyelés és következtetés a nyelvi tevékenységben*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 2015.

Kugler Nóra: *Az összetett mondat*. Budapest: Eötvös Kiadó. 2018.

Modrián-Horváth Bernadett: *Topik und Thema: Untersuchungen zur Informationsstruktur in deutschen und ungarischen Erzähl- und Berichtstexten*. Frankfurt am Main: Peter Lang. 2016.

Simon Gábor: *Egy kognitív poétikai rimelmélet megalapozása*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 2014.

Simon Gábor: *Bevezetés a kognitív lírapoétikába*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 2016.

Tolcsvai Nagy Gábor: *Bevezetés a kognitív nyelvészetbe*. Budapest: Osiris Kiadó. 2013.

Tolcsvai Nagy Gábor: *Az ige a magyar nyelvben. Funkcionális elemzés*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 2015.

2.6. A kutatás általános eredményei

- A funkcionális kognitív nyelvészet elméletének és módszertanának kiterjesztett alkalmazása a magyar nyelv specifikumaira, elmélet, módszertan és empiria kölcsönviszonyának meghatározása, hozzájárulva a nemzetközi nyelvtudomány legújabb eredményeihez.
- A magyar nyelv első, részletes és általános funkcionális kognitív leíró nyelvtanának az elkészítése.
- A magyar nyelv funkcionális kognitív kutatásának, leírásának további, már részletes bekapcsolása a nemzetközi tudományos diskurzusba, nemzetközi együttműködés megvalósítása.
- A DiAGram Funkcionális nyelvészeti műhely továbbfejlesztése, tevékenységének kiterjesztése, a tudományos iskola további bővítése.
- Nemzetközi konferencia 2014-ben.
- Publikációk folyamatosan a projekt teljes futamideje alatt:
  - 148 tanulmány
  - 9 könyv
  - 106 konferencia-részvétel

2.7. A kutatáshoz tartozó, a kutatási időszak lezárulta utáni tevékenység

A projekt fő eredménye, az Osiris Nyelvtan a kutatási időszak legvégére jelent meg. Ennek következtében a Nyelvtanhoz kapcsolódó további, a kutatócsoport által szerveződő tudományos események csak a munka elérhetősége után valósíthatók meg. Az Osiris Nyelvtan első nyilvános szakmai megvitatására 2018. május 31-én kerül sor (ez a konferencia a kutatási tervben korábbra volt tervezve, de az Osiris Nyelvtan megjelenése utánra). Az egynapos konferencián felkért előadók értékelik a hat fő rész mindegyikét az alábbi rendben:

Bevezetés: Pelyvás Péter

Hangtan: Simon Gábor

Jelentéstan: Benczes Réka

Alaktan: H. Varga Márta

Mondattan: Kádár Edit

Pragmatika: Domonkosi Ágnes

A most lezáruló projekt munkálatai tovább folytatódnak, elsősorban a magyar igei konstrukció tüzetes, kiterjesztett vizsgálatával.

Az Osiris Nyelvtan angol változatának elkészítési folyamatában a kutatócsoport 2020-ban nemzetközi konferenciát rendez.

Függelék. Az Osiris Nyelvtan tartalomjegyzéke

**Imrényi András, Kugler Nóra, Markó Alexandra, Ladányi Mária, Tátrai Szilárd,
Tolcsvai Nagy Gábor
Szerk. Tolcsvai Nagy Gábor**

Nyelvtan. A magyar nyelv kézikönyvtára 4.

Budapest: Osiris Kiadó

1152 p.

Lektorálta Laczkó Krisztina, Pelyvás Péter, Simon Gábor

Tartalom

Előszó

Bevezetés

Tolcsvai Nagy Gábor

1. Bevezetés

1.1 Az Osiris Nyelvtan elméleti kerete és módszertana

2. Az emberi kommunikáció

2.1. A kommunikáció

2.2. A szövegvilág

3. Megismerés, tudás és nyelv

3.1. Az absztrakció

3.2. A séma

3.3. A kategorizáció

4. A konstruálás

4.1. A figyelem irányítása, a profilálás

4.2. Feltűnőség, hozzáférhetőség

4.3. Perspektíváltság, nézőpont

5. Nyelvi rendszer és nyelvhasználat

5.1. A nyelv

5.2. A kontinuumelv

5.3. Szerkezet és művelet

5.4. Rendszer és használat, séma és megvalósulás

5.5. A gyakoriság, a begyakorlottság, a konvencionáltság; a nyelvi egység

5.6. Jelentés és vonatkozás (referencia)

5.7. A nyelvi potenciál, a nyelvi variabilitás

5.8. A nyelvi változás

6. Módszertani elvek

Hangtan

Markó Alexandra

1. Bevezetés

2. A nyelv hangzási sajátosságai

2.1. A nyelvi hangzás eredete

2.2. A beszéd akusztikai-auditív természete

2.3. A beszéd tagolódása

2.3.1. Hangzásegységek

2.3.2. Szavak

2.3.3. Szótagok

2.3.4. Beszédhangok és fonémák

3. Beszéd és írás, fonetikus írás

3.1. Beszéd és írás

3.2. A nemzetközi fonetikai ábécé

3.2.1. A magyar beszéd leírásához szükséges IPA-jelek

4. A beszéd fiziológiája

4.1. Az agy és a beszéd

4.2. A beszédképző szervek

4.2.1. A tüdő, a légcső és a légzés

4.2.2. A gége és a fonáció

4.2.3. Az artikulációs csatorna

4.3. A beszédfeldolgozás fiziológiai háttere

4.3.1. A perifériás hallószerv

4.3.2. A centrális hallószerv

5. A beszéd akusztikai szerkezete és összefüggései a beszéd fiziológiájával

5.1. Akusztikai alapfogalmak

5.2. Az artikuláció akusztikus eredménye

5.3. Az akusztikai sajátosságok percepciója

5.3.1. A frekvencia az észlelésben: hangmagasság

5.3.2. Az intenzitás az észlelésben: hangosság

5.3.3. Az idő az észlelésben

5.3.4. A komplex beszédjel percepciója

6. A beszédhangzás reprezentációja: A beszéd prozódiaja

6.1. A hanglejtés és a hangsúly

6.2. A hangerő

6.3. A beszédritmus

6.4. (Artikulációs és beszéd-) tempó

6.5. Szünet, hallgatás és csend

6.6. Hangszínezet

7. A beszédhangzás reprezentációja: A beszéd szegmentális szerkezete

7.1. A beszédhangok

7.1.1. Magánhangzók és magánhangzószerű hangok

7.1.2. Zörejhangok (obstruensek)

7.1.3. Nazálisok (és nazoorális magánhangzók)

7.1.4. A mássalhangzónak tartott beszédhangok artikulációs és akusztikai sajátosságainak összefoglalása

7.1.5. A szegmentális szerkezet percepciója

7.1.6. A koartikuláció

7.2. A fonémák

7.2.1. A magánhangzó-fonémák és sorba rendeződési mintázataik

7.2.2. A mássalhangzó-fonémák és sorba rendeződési mintázataik

7.3. A szótag és a szó

8. A társas érintkezés hangtani jelenségei

Jelentéstan

Tolcsvai Nagy Gábor

Kugler Nóra (18. Az evidencialitás és a modalitás)

1. Bevezetés

1.1. A jelentés általános kérdései

1.2. Összefoglalás: a jelentés általános kérdései

2. A jelentés

2.1. A jelentés fogalmi alapja. Absztrakció, sematizáció, kategorizáció

2.2. Típus és használat, konstruálás

- 2.3. A fogalmak strukturálása: tartomány, idealizált kognitív modell, tudáskeret, forgatókönyv, mentális tér
- 2.4. A szemantikai szerkezet általános jellege. A jelentésszerkezet (komplex mátrix)
- 2.5. A jelentésszerkezet dinamikus jellemzői
  - 2.5.1. Centralitás
  - 2.5.2. Feltűnőség
  - 2.5.3. Hatókör
  - 2.5.4. Perspektíva
  - 2.5.5. A jelentésszerkezet dinamikája
- 2.6. A jelentés (összefoglalás)

3. A jelentés a különböző méretű nyelvi kifejezésekben

4. A nyelvi kifejezések elkülönülése és állandósága

5. Egyszerű, kiterjesztett és összetett jelentésszerkezetek
  - 5.1. Egyszerű jelentésszerkezetek
    - 5.1.1. A lexikai elemek jelentése
    - 5.1.2. A grammatikai elemek jelentése
  - 5.2. Összetett jelentésszerkezetek
    - 5.2.1. A kompozitumszerkezet
    - 5.2.2. A referenciapont-szerkezet
    - 5.2.3. A fogalmi integráció
  - 5.3. Az egyszerű és összetett jelentések (összefoglalás)

6. Kiterjesztett jelentések
  - 6.1. A metafora
  - 6.2. A metonímia
  - 6.3. Az általánosítás
  - 6.4. A specifikáció
  - 6.5. A sémaátalakítás
  - 6.6. A jelentéskiterjesztés (összefoglalás)

7. Jelentéshálózatok
  - 7.1. Perspektíváltság
  - 7.2. Metaforahálózatok
  - 7.3. A poliszémia
    - 7.3.1. A poliszémia funkcionális okai és természete
    - 7.3.2. A jelentések elhatárolása
    - 7.3.3. A jelentések közötti szemantikai kapcsolatok rendszere
    - 7.3.4. A főnév poliszémiája
    - 7.3.5. Az ige poliszémiája
    - 7.3.6. A grammatikai elemek poliszémiája
  - 7.4. A szinonímia
  - 7.5. A szócsaládok
  - 7.6. A jelentéshálózatok (összefoglalás)

8. Explicit és implicit jelentés

9. A jelentésváltozás

10. Az episztemikus lehorgonyzás

11. A szubjektívizáció

12. Az ige jelentése

12.1. A folyamat kifejezése

12.2. A folyamat prototipikus kifejezése: az ige

12.3. A prototipikus ige

12.3.1. Az ige jelentésének alszerkezetei

12.4. Az ige fajtái

12.4.1. A tranzitivitás

12.4.2. Az aktív – passzív skála

12.4.3. Az igenemek

12.5. Az igeaspektus

12.6. Az ige grammatikalizációja

12.7. Az igekötős ige jelentése

12.8. A segédige + főnévi igenév szerkezet

12.9. Az ige episztemikus lehorgonyzása

12.10. Összefoglalás: az ige jelentése

13. A főnév jelentése

13.1. A főnév általános szemantikai jellemzése

13.2. A főnév jelentésszerkezete

13.3. A főnév szemantikai változatossága

13.4. Típus és megvalósulás

13.5. A főnév episztemikus lehorgonyzása

13.6. Összefoglalás: a főnév jelentése

14. A melléknév és a számnév jelentése

14.1. A melléknév jelentése

14.2. A számnév jelentése

15. A névmás jelentése

16. A grammatikai elemek jelentése

16.1. Az esetragok

16.2. A névutó

16.3. Az igekötő

16.4. A névelő

17.1. A mondat jelentése

17.1. A prototipikus mondat

17.1.2. A mondat (összefoglalás)

17.2. Az elemi mondat jelentésszerkezete

17.2.1. A kompozitumszerkezet az egyszerű mondatban

17.2.2. A szereplők és a körülményjelölők

17.2.3. A vonzatkeret szemantikája

17.2.4. Az erődinamika

17.2.5. Intranszitiv és tranzitiv jelentés

- 17.2.6. A mondat térszerkezete
- 17.2.7. Személy- és számjelölés
- 17.2.8. A mondat időszerkezete
- 17.2.9. A jelenet összetevőinek előtérbe helyezése: topik, fókusz
- 17.2.10. A szórend
- 17.2.11. Határozottság
- 17.2.12. Szubjektívizáció a mondatban

18. Az evidencialitás és a modalitás

- 18.1. Faktuális és lehetséges események a nyelvi kifejezésben
- 18.2. Az evidencialitás
- 18.3. A modalitás
  - 18.3.1. Az alapmodalitások
  - 18.3.2. Az episztemikus modalitás

19. Dologfolytonosság és eseménysor a diskurzusban

Alaktan

Ladányi Mária

1. Bevezetés

2. Szavak, szóalakok és szóelemek

- 2.1. A szavak belső szerkezete
- 2.2. A szó
- 2.3. A szóalakok
- 2.4. A szóelemek
- 2.5. Tótipusok és morfémaalternánsok
- 2.6. A szavak belső szerkezete – összefoglalás

3. A magyar morfológia eszköztára

- 3.1. Affixáció
- 3.2. Segédigék és viszonyszók
- 3.3. Reduplikáció
- 3.4. Sorrend
- 3.5. A magyar morfológia eszköztára – összefoglalás

4. Összetett morfológiai egységek

- 4.1. Az összetett morfológiai egységek szemantikai és alaki elemezhetősége
  - 4.1.1. Szemantikai és alaki jelöltség és jelöletlenség
  - 4.1.2. Szerkezeti ikonikusság
  - 4.1.3. Szemantikai és alaki áttetszőség (transzparencia)
- 4.2. Az összetett morfológiai egység és részeinek (komponenseinek) viszonya
  - 4.2.1. A komponensek tartalmassága és semantikussága
  - 4.2.2. A komponensek autonómiája és függősége
  - 4.2.3. A komponensek kapcsolhatósága más elemekhez
- 4.3. Az összetett morfológiai egység profilja
- 4.4. Összetett morfológiai egységek – összefoglalás

5. Morfológiai szerkezetek, konstrukciós mintázatok, sémák

5.1. Morfológiai konstrukciók és konstrukciós sémák

5.1.1. Sémák és megvalósulások

5.1.2. Kidolgozás, kidolgozási távolság

5.2. A sémák erőssége és a gyakoriság

5.2.1. Példánygyakoriság és típusgyakoriság

5.2.2. A példánygyakoriság és a típusgyakoriság szerepe

5.3. Sémák versengése

5.3.1. Erős sémák versengése

5.3.2. Erős és gyenge sémák versengésének speciális esete

5.4. Morfológiai sémák – összefoglalás

6. Morfológiai produktivitás és kreativitás

6.1. Morfológiai sémák gyakorisága és erőssége

6.2. Morfológiai sémák produktivitása

6.2.1. Produktivitás és sémaerősség

6.2.2. Szemantikai alapértelmezés, alkalmazási tartomány, produktivitás

6.3. Morfológiai kreativitás

6.3.1. Termékeny mintázatok, sémakövetés, lexikai kreativitás

6.3.2. Nem teljes sémakövetés: sémavariációk

6.3.3. Nem produktív képzésmód aktivizálása

6.4. Egyedi mintázatok

6.4.1. Egyedi mintázatok analógiás követése

6.4.2. Egyedi mintázatok követése szerkezeti motivációval

6.4.3. Morfológiai blend

6.4.4. Produktív képzők sémáitól való egyedi eltérés

6.5. Produktivitás és kreativitás viszonya a szóalkotásban

6.6. Morfológiai produktivitás és kreativitás – összefoglalás

7. Inflexió (ragozás és jelezés)

7.1. Mondattani viszonyok és inflexiós paradigmák

7.1.1. Morfoszintaktikai kategóriák és tulajdonságok

7.1.2. Inflexiós paradigmák

7.2. Igei inflexió

7.2.1. Általános kérdések

7.2.2. Igei inflexiós paradigmák

7.3. Névszói inflexió

7.3.1. Az eset

7.3.2. A főnévi esetparadigma

7.3.3. Névszójelezés

7.4. Az inflexió – összefoglalás

8. Szóalkotás

8.1. A szóalkotással kapcsolatos fogalmak

8.2. Szóösszetétel (kompozíció)

8.2.1. Alaptag + bővítmény típusú, alárendelő szóösszetételek

8.2.2. Mellérendelő (appozíciós) összetételek

8.2.3. Szóösszetételek és jelzős szerkezetek

8.3. Szóképzés (deriváció)

- 8.3.1. Általános jellemzők
- 8.3.2. Szóképzési mintázatok
- 8.4. Igekötözés
- 8.4.1. Igekötős igék produktív kapcsolódási mintázatai
- 8.5. A szóalkotás – összefoglalás

- 9. Szóelemek poliszémiája és szinonímiája
- 9.1. Az *-i* és a *-beli* képző
- 9.1.1. Az *-i* képző
- 9.1.2. A *-beli* képző
- 9.1.3. Az *-i* és a *-beli* képző viszonya
- 9.2. Az *-i* és az *-s* képző
- 9.2.1. Az *-s* képző
- 9.2.2. Az *-i* és az *-s* képző viszonya
- 9.3. Szóelemek poliszémiája és szinonímiája – összefoglalás

- 10. Változási folyamatok a morfológiában
- 10.1. Morfológiai mintázatok elvesztése
- 10.2. Új morfológiai mintázatok kiépülése
- 10.2.1. Analógiás újítások: kiterjesztés és kiegyenlítődés
- 10.2.2. Újraelemzés
- 10.2.3. Szóvég-megelevenedés
- 10.2.4. Elvonás
- 10.2.5. Idegen eredetű képzők új mintázatai
- 10.2.6. Univerbáció
- 10.3. Grammatikalizáció és morfológizáció
- 10.3.1. Grammatikalizáció
- 10.3.2. Morfológizáció
- 10.4. Morfológiai változások – összefoglalás

- 11. Morfológia és kontextus
- 11.1. Morfológiailag összetett egységek jelentésének feldolgozása
- 11.1.1. A *-di* képzős derivátumok szóképzési jelentése és az aktuális jelentés
- 11.1.2. Morfológián túlmutató összefüggések a derivátumok jelentésének kidolgozásában
- 11.1.3. A szöveg és a képzett szó jelentésének feldolgozása
- 11.2. A szóalkotási morfológia hozzájárulása a szöveg stílusának megkonstruálásához
- 11.2.1. *-i* melléknévképzős, nem prototipikus sémát követő neologizmusok
- 11.2.2. A hivatali nyelv egy jellemző vonása és az *-i* képzős alakok
- 11.2.3. A nem prototipikus *-i* képzős neologizmusok szerepe
- 11.3. Morfológia és kontextus – összefoglalás

Mondattan

Imrényi András, Kugler Nóra

- 1. Bevezetés

- 2. Az elemi mondat viszonyhálózata
- 2.1. Bevezetés

- 2.1.1. A mondat funkcionális megközelítésben
- 2.1.2. Séma és megvalósulás. Szerkezetforma és szerkezeti jelentés
- 2.1.3. A mondat típusok hálózata. A semleges pozitív kijelentő mondat mint alapbeállítás
- 2.1.4. A mondatok belső szerkezete mint hálózat
- 2.1.5. A mondatjelentés dimenziói és formai jelölésük
- 2.2. Az első dimenzió (D1): a mondat mint egy folyamat ábrázolása
  - 2.2.1. Az ige a mondatban
  - 2.2.2. Az ige bővítményei
  - 2.2.3. Szerkezetes bővítmények. Jelzői viszonyok
  - 2.2.4. A lehorgonyzott folyamat kifejezése komplex szerkezetekkel
  - 2.2.5. A mellérendelés
- 2.3. A második dimenzió (D2): a mondat mint közlési aktus
  - 2.3.1. A magmondat szerepe a mondat közlési funkciójának jelölésében. A protoállítás fogalma
  - 2.3.2. A protoállítás kidolgozása
  - 2.3.3. A protoállítás kiterjesztése. Az operátorviszony fogalma
  - 2.3.4. Kitérő: megfelelések a D1 és a D2 dimenzió egységei között
  - 2.3.5. Az operátorviszonyok újabb típusa: a felülírás
  - 2.3.6. Operátorláncok
    - 2.3.6.1. Az azonosító állítás mint operandum
    - 2.3.6.2. A tagadószó interakciója más operátorokkal
  - 2.3.7. A felszólító magmondatot tartalmazó szerkezetek
  - 2.3.8. Az eldöntendő kérdések
  - 2.3.9. Óhajtó mondatok. A mondatbevezető típusjelölők
  - 2.3.10. Felkiáltó mondatok
  - 2.3.11. Többszörös kérdések
- 2.4. A harmadik dimenzió (D3): a mondat mint kontextusba ágyazott üzenet
  - 2.4.1. A kontextualizáló viszonyok általános jellemzése
  - 2.4.2. A kontextualizáció típusai
  - 2.4.3. A kontextualizáló viszonyok interakciója
  - 2.4.4. Az értelmező mint kontextualizáló
- 2.5. Az elemi mondat viszonyhálózatának összegző áttekintése

3. A mondat típusok részletes tárgyalása

- 3.1. Az elemi mondat típusai mint konstrukciós sémák
- 3.2. A főbb mondat típusokat megkülönböztető szemantikai és formai jellemzők
- 3.3. A megnyilatkozási tudást előtérbe helyező, alapbeállítású mondat típus: a kijelentő mondat
  - 3.3.1. A prototipikus kijelentő mondat
  - 3.3.2. A jelöltebb kijelentő mondatok
  - 3.3.3. A cselekvés és az érzelem horizontján is működő kijelentő mondatok – határesetek
- 3.4. A tudást és a beszélőtársnak a tudással kapcsolatos verbális aktivitását előtérbe helyező mondat típus: a kérdő mondat
  - 3.4.1. A kérdő mondatok alaptípusai, a prototipikus kérdő mondatok
  - 3.4.2. A kérdő mondatok altípusai
  - 3.4.3. A cselekvés (utasítás) és az érzelem horizontján is működő kérdő mondatok – határ-„kérdések”
- 3.5. A cselekvést előtérbe helyező fő mondat típus: a felszólító mondat
  - 3.5.1. A prototipikus felszólító mondat
  - 3.5.2. A felszólító mondat altípusai és a CSELEKVÉS tartományán keresztül érintkező periférikus mondat típusok

- 3.6. Az érzelmet előtérbe helyező fő mondat típus: a felkiáltó mondat
    - 3.6.1. A felkiáltó mondat
    - 3.6.2. A felkiáltó mondatok altípusai
  - 3.7. Az óhajtó-kívánó mondatok
    - 3.7.1. A kívánt jelenetet és a beszélői vágyat előtérbe helyező alaptípus
    - 3.7.2. Kívánó és óvó-elhárító formulák
  - 3.8. Egyéb mondat típusok
    - 3.8.1. A feleletek
    - 3.8.2. A nyelvi interakció szervezésének formulái
    - 3.8.3. Feliratok
  - 3.9. A beszédcselekvés és a nyelvi polaritás
  - 3.10. A főbb mondat típusok kapcsolatrendszere
-
- 4. Az összetett mondat
    - 4.1. Bevezetés
    - 4.2. Az elemi mondat és a tagmondatkapcsolat létrehozása
    - 4.3. A tagmondatkapcsolatok két alaptípusa: a mellérendelő és az alárendelő tagmondatkapcsolat
    - 4.4. A tagmondatok sorrendje
      - 4.4.1. Felcserélhetőség
      - 4.4.2. Közbeékelődés
      - 4.4.3. Egymásra következés
    - 4.5. A főbb viszonytípusok részletes tárgyalása
      - 4.5.1. A prototipikus alárendelő összetett mondat
      - 4.5.2. Az alárendelő tagmondatkapcsolat kategóriájának szerveződése
      - 4.5.3. A mellérendelő összetett mondat
      - 4.5.4. Az alapkategóriák közötti érintkezés
      - 4.5.5. A közvetlen viszony kidolgozatlansága
    - 4.6. Az összetett mondatok ábrázolása
    - 4.7. A mintázatok felbomlása, új mintázatok keletkezése
      - 4.7.1. A mondatátszövődés
      - 4.7.2. A mondatátszövődés és az ún. kettős állítmány
      - 4.7.3. A kérdőmondat-átszövődés
      - 4.7.4. Egyéb szerkezetvegyülés

Pragmatika

Tátrai Szilárd

- 1. Bevezetés
- 2. A nyelvi tevékenység
  - 2.1. A nyelvi megismerés testesült és diszkurzív alapjai
  - 2.2. Társas megismerés és társas kapcsolatteremtés
    - 2.2.1. A diskurzusok mint közös figyelmi jelenetek
    - 2.2.2. A nyelvi tevékenység metafunkciói
    - 2.2.3. Az udvarias nyelvi viselkedés
  - 2.3. Alkalmazás és alkalmazkodás
  - 2.4. A nyelvi tevékenység – összefoglalás

3. A kontextus

3.1. A kontextus mint interszjektív viszonyrendszer

3.2. A kontextus összetevői

3.2.1. A résztvevők fizikai világa

3.2.2. A résztvevők társas világa

3.2.3. A résztvevők mentális világa

3.2.4. A kontextusfüggő kiindulópontok

3.2.5. A résztvevői szerepek

3.3. A kontextus létrehozása

3.3.1. A kontextualizáció

3.3.2. A kontextualizációs utasítások

3.4. A kontextus – összefoglalás

4. A deixis

4.1. A deixis mint kontextusfüggő figyelemirányítás

4.1.1. A deixis és a koreferencia

4.1.2. A deixis és a lehorgonyzás

4.2. A deixis fajtái

4.2.1. A térdeixis

4.2.2. Az idődeixis

4.2.3. A társas deixis

4.2.4. A diskurzusdeixis

4.3. A deiktikus kivetítés

4.4. A deixis – összefoglalás

5. A megnyilatkozás

5.1. A megnyilatkozás mint figyelemirányítási aktus

5.1.1. A megnyilatkozások perspektivikussága

5.1.2. A megnyilatkozások kapcsolódása

5.2. A megnyilatkozás a diskurzusban

5.2.1. A dialogikus és a monologikus diskurzusok

5.2.2. A mindennapi társalgások szerveződése

5.3. A mondat a megnyilatkozásban

5.4. A megnyilatkozás – összefoglalás

6. A beszédaktus

6.1. A beszédaktusok mint tetten ért mondatok

6.1.1. A beszédaktus a nyelvi interakcióban

6.1.2. A mondat cselekvésértékét jelző nyelvi konvenciók

6.2. A beszédaktusok csoportosítása

6.2.1. A kommunikatív cselekvések alaptípusai

6.2.2. A mondattípusok

6.3. A közvetett beszédaktusok

6.4. A beszédaktus – összefoglalás

7. Az implicit jelentés

7.1. A kifejtettség és a kifejtetlenség összjátéka

7.2. Az nyelvi implicit jelentés konvenciókhoz kötött létrehozása

7.2.1. Az előfeltevések kontextusérzékenysége

7.2.2. A konvencionális implikaturák

- 7.3. Az implicit jelentés kontextusfüggő létrehozása
- 7.3.1. A társalgási implikaturák és a forgatókönyvek
- 7.3.2. A társalgási implikaturák és az egyezkedés
- 7.4. Az implicit jelentés – összefoglalás

- 8. A jelentésképzés tudatossága
- 8.1. A tudatok interakciója és az interakciók tudatossága
- 8.2. A pragmatikai tudatosság
- 8.2.1. Feltűnőség, hozzáférhetőség, elvárhatóság
- 8.2.2. Tervezés és emlékezés
- 8.3. A metapragmatikai tudatosság
- 8.3.1. A metapragmatikai jelzések
- 8.3.2. Az irónia metapragmatikai reflexivitása
- 8.4. Összefoglalás

Fogalomtár

Források

Irodalom

Mutató